

Bach ve Spinoza

Ulus Baker

1998

İçindekiler

Bach ve Spinoza	4
Ulus Baker	5

Bach ve Spinoza

Ulus Baker

Bach ile Spinoza karşılaşmış olsalardı birinin müziğine ötekini felsefesine ne olurdu? Böyle bir karşılaşmayı düşleyenler (mesela Hollandalı Rabbi De Cardozo) benden önce vardı... Ayrıca Deleuze'ün Spinoza üstüne kitabını (Felsefede Ekspresyonizm: Spinoza) "Spinoza Barok muydu?" başlıklı bir bölümle bitirdiğini, ancak sonuçta Barok ile Leibniz'i buluşturmakla yetindiğini de hatırlıyoruz. Bach döneminde, işlevleri ne olursa olsun müzik bir "saf afektler" dünyasıdır ve belki Spinoza'nın Ethica'sının III. bölümü, yani De Affectibus bu müziğin bir "topolojisini" sunabilir... Çünkü bu bölüm bir "duygulanışlar bestesi" olarak okunabiliyor ve konunun bütün sevimliliğine, Spinoza'nın maksimum sevinçlere erişmenin yollarını bulma konusundaki kararlılığına rağmen bu beste, bir zamanlar Louis Althusser'in yazdığı gibi, "insanın sırtından soğuk terler" akıtmayı, Deleuze'ün dediği gibi "ensemizden giren bir yılanın ürpertisi" olmayı hala bırakmamış... Gerçekten de ürpermeden Spinoza'yı okumak imkansız... Galiba bir Bach bestesi de bize benzeri bir duyguyu yaşatır...

Spinoza'nın felsefesinin Bach'tan çok Beethoven'in müziğine yakın Düştüğü De Cardozo tarafından tartışıldı: Spinoza da "gelenekleri kırma" peşindeydi, Beethoven de... Oysa Bach gelenekleri kırmaya asla girişmedi ve ne yaptıysa her şeyi "Yasa'nın olanak verdiği "derinlikleri" fethederek gerçekleştirdi... Çok iddialı görünmeyen böyle bir bakış tarzı yine de önemli bir noktayı unutmuyor: Bach'ın -mesela şu dehşetli Matta Tutkusu'nda (müziği St. Matthew's Passion adıyla bulabilirsiniz)- bir geleneği yıkmaktan çok onu en uç noktalarına ve olanaklarına kadar dürtmek için çabaladığını fark edersiniz. Ki orada artık Bach'ın müzmin Lutherçiliğinin esamesi bile okunmuyordur. Bach tıpkı Spinoza gibi Tanrıyı eserine davet eder: allayıp pullamadan, bütün basitliği ve yalınlığıyla -De Deo başlıklı ilk Ethica kitabı gibi...

Peki ama Yasa ne işe yarar? İlk hissettiğimiz gerçekten de Bach'ın döneminde müzikte geçerli olan kuralların neredeyse tümüne riayet eden bir besteye karşı karşıya olduğumuzdur: kontrapuntal yazım, enstrümantal teklik, formel bütünlük, diyalektik varyasyon, armonik şebekeler... İnsan kendini bir Eisenstein filminde sanabilir... Spinoza'yı bir Yasa aleyhtarı olarak algılıyorsak Bach'taki her şeyin onun ideallerine zıt bir bakış açısından işlediği sonucuna varabilirdik. Ancak geriye kalan indirgenemez bir mesele var: felsefi Logos'u ilk kez mutlak bir "beste" olarak tasarlayan Spinoza'nın Deleuze'ün deyişiyle "muazzam, sakın esinti" dediği felsefesi hiçbir geleneği ihmal etmemiştir ve bütün yeglinliğini Hegel'in istediği diyalektik aşmadan (Aufhebung) çok hayatın kurallarına içkin olan bir canlılıktan kazanıyordu. Spinoza gerçekten Leibniz'in "Tanrıyı kurtarmak" adına ileri sürdüğü "önceden kurulmuş uyum-armoni" fikrinin yaratıcılarından biridir: onu telaffuz etmemiştir, hatta karşı çıkmıştır, ancak bu fikrin doğuşunun sebeplerinden biridir -ve bu fikir uyarınca her şey, ruh ve vücut, hayat ve madde, gök ile yer, önceden bir saat gibi kurulmuş bir birliktelik ve düzen içinde işliyordur. Bach "önceden kurulmuş armoniye" gerçekten inandığını hissettiren eserler verdi. Seslerin düzeni ile varlıkların düzeni tam tamına çakışıyordu bu eserde. Ve diyelim ki bununla Batı müziğini başlattı... Onunki "uyumsuzluğun" bir ertelenmesiydi ve erteleme olmaksızın tarih denen şey mümkün değildir. Uyumsuzun müzikte mümkün olduğunu fark etmek için Bach'ın "ertelediği" şeyin ancak 20. yüzyılda mümkün hale geldiğini tasavvur etmek gerekir.

-Aslında galiba şunu demek istiyorum: Spinoza akıldışını üç yüz yıl boyunca erteledi... Çünkü onun döneminde çok can yakıcı varoluş problemleri sorulmaya başlamıştı (mesela Pascal)... Batı felsefe tarihi hem akıldışıyla aklın diyalektik karşıtlığı ve mücadelesi olarak kavranabilir, hem de çok daha gerçekçi biçimde, Spinozist "ertelemenin" süresi olarak anlaşılabilir. Takdir edersiniz ki tarih ertelemeler olmasa kavranabilir bir şey değildir.

-Aynı şekilde Bach da "uyumsuzu" erteledi -Nereye? Ne zamana? Belki Beethoven'e kadar, ama daha da ötesi, Schönberg'e kadar... Onun ertelediğiyle karşılaştığımız anda Batı müziğinin tarihi kapanmıştır

-artık Messiaen'in kuş seslerinden ve kodlarından, Boulez'in "salkım seslerinden" medet umuyoruz... Müzik artık "sesi" keşfetmek zorunda kalmıştır...

-Bir tarihe sahip olan her şeyin "ertelenmiş" olması gerektiği o kadar açıktır ki, Spinozacı tarzda bir "duygular tarihi" yazmayı planlasak müziğin irade olarak tarihini (Schopenhauer) yazmak zorunda kalabiliriz... Akıl da ertelendikçe diyalektik bir karakter kazanır gerçekten (Hegel)... Ve Nietzsche'nin fark ettiği şey, ertelenmesi mümkün olmayan şeydi: Yani Hayat...

-Spinoza'nın De Affectibus'u hala bir Ur-Text olarak var bir köken-metin, ve neyi ertelediğimizi anlatıyor bize... Tıpkı Bach müziği gibi... Karşılaşmaları (ki onları yan yana getirebiliriz) bize ne verirdi, bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz... Ancak artık bir şeyleri ertelemeyeceğimiz bir çağda olduğumuzu biliyoruz -bir erteleme olarak sosyalizm ya da başka bir şey, mesela aşk, mutluluk vesaire...

-Giderek "erteleme" kendini bir "gecikme" olarak duyurmaya başladı... Sanatın bir tarihi var, çünkü Doğa onu zaten yaparken (kuşların ötüşü, arının haberleşmesi, örümceğin ağı) biz onu "gecikerek", yani üzerinde "düşünerek" yapmak zorunda kaldık... Yani bu gecikmenin kendine özgü bir değeri var -ve biz bu değere bilinç, akıl filan gibi adlar takmışız... Giderek "Tarih" denen şeyin bir gecikmeler manzumesi olduğunu bile söyleyebiliriz sanırım...

Posia

Ulus Baker
Bach ve Spinoza
1998

<https://www.korotonomedia.net/kor/index.php%EF%B9%96id=21,143,0,0,1,0.html>

edu.wll.im